

**ГАЛИЦЬКИЙ СЕЙМ ТА «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» В АВСТРО-УГОРЩИНІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.****GALICIAN SEJM AND THE “UKRAINIAN QUESTION” IN AUSTRIA-HUNGARY
OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY**

**Євдокимов В.В., д.е.н., професор, ректор
Житомирський державний технологічний університет**

У статті розкриваються зміст та особливості реалізації «українського питання» в Галичині в умовах конституційного ладу Австро-Угорської імперії. Аналізуються основні підходи до розуміння «українського питання» як комплексу політико-правового розуміння процесу відродження української державності. Місце Галицького сейму визначається ключовим не тільки в українсько-польських стосунках, а й у процесі реалізації державницької думки галицьких українців.

Ключові слова: Галицький сейм, «українське питання», система парламентаризму, Австро-Угорщина, український національно-політичний рух, народовці, москвофіли.

В статье раскрываются содержание и особенности реализации «украинского вопроса» в Галиции в условиях конституционного строя Австро-Венгерской империи. Анализируются основные подходы к пониманию «украинского вопроса» как комплекса политико-правового понимания процесса возрождения украинской государственности. Место Галицкого сейма определяется ключевым не только в украинско-польских отношениях, но и в процессе реализации государственнической мысли галицких украинцев.

Ключевые слова: Галицкий сейм, «украинский вопрос», система парламентаризма, Австро-Венгрия, украинское национально-политическое движение, народники, москвофилы.

The article reveals the content and features of the implementation of the “Ukrainian question” in Galicia in the conditions of the constitutional order of the Austro-Hungarian Empire. The main approaches to the understanding of the “Ukrainian question” as a complex of political and legal understanding of the process of revival of the Ukrainian statehood are analyzed. The key not only in the Ukrainian-Polish relations, but also in the process of implementing the Galician statehood thought Ukrainian determines the place of the Galician Sejm. The Sejm turned into a hotbed of Ukrainian-Polish political relations, which received legal races and, as a rule, did not go beyond the limits of the Sejm, or were a direct consequence of the debates that arose between the Ukrainian and Polish ambassadors. In the course of the rule-making activity of the Sejm, it was possible to realize and constantly focus on the “Ukrainian issue”. The imperial parliament and the regional Diet allowed Ukrainians to constantly point out their own national, cultural, and state differences from the Poles, who considered Galicia as an integral part of their own state. Actually, the “Ukrainian question” became a complex of problems that provided for the evolution of national state-thought, which, on the basis of parliamentary activity, underwent a logical evolution from the ideas of federalism to independence. Chronologically, the beginning of the formation of the “Ukrainian issue” as a set of requirements, including political ones, occurred in 1848. It was during the “Spring of Nations” that the fundamental meaning of the “Ukrainian question” was formed, which provided for ensuring national-territorial autonomy for the Ukrainian part of the region. Such a requirement became fundamental in the rule-making work of the Sejm, where Ukrainian ambassadors constantly focused on the legal status of the Ukrainian language, the school system, etc. The issue of national identity formed the basis of the Ukrainian-Polish conflict.

It was found that under the conditions of the constitutional structure of Austria-Hungary, the “Ukrainian question” evolved towards the institutionalization of national movements and the formation of clear political programs that had “minimum” and “maximum” programs regarding the future state registration of Ukrainian lands. Despite the various ideological and political approaches to the “Ukrainian question”, within the walls of the Sejm, Ukrainians until the end of the 19th century they tried to pursue a coordinated policy, which was the only possible way to oppose the Polish majority and defend their own national political interests. The imperial “national policy”, as well as Ukrainian-Polish relations, contributed to the structuring of the Ukrainian national-political movement.

Key words: Galician Sejm, “Ukrainian question”, parliamentarism system, Austria-Hungary, Ukrainian national-political movement, populists, Moscovphiles.

Створення та діяльність Крайового сейму стало ключовим моментом у процесі становлення та інституціоналізації українського національного руху. Досвід парламентської діяльності, зростання правової культури населення, формування різних напрямів і течій у галицькому політикумі було тільки незначним складником цілого комплексу проблем, що вдалося реалізувати в роки функціонування сейму та після його закриття.

Сейм перетворився на осередок українсько-польських політичних стосунків, що набули легальних рис, як правило, не виходили за межі сейму або були прямим наслідком дебатів, що виникали між українськими та польськими послами. У ході нормотворчої діяльності сейму вдалося реалізувати й постійно акцентувати увагу на «українському питанні». Імперський парламент і Крайовий сейм дали можливість українцям постійно вказувати на власну національну, культурну та державницьку відмінність від поляків, які розглядали Галичину як невід’ємний складник власної держави. Власне «українське питання» стало комплексом проблем, що передбачали еволюцію національної державницької думки, яка на підставі парламентської діяльності пройшла закономірну еволюцію від ідей федералізму до самостійності.

Методологічною основою дослідження стали праці українських учених: А. Баран, В. Гнатюка, Л. Ілина, В. Кульчицького, М. Лозинського, М. Мацькевича, О. Міллера, М. Мудрого, В. Середюка та ін.

Метою статті є визначення змісту та способів реалізації «українського питання» в Галичині другої половини XIX ст. й місця в цих процесах Галицького крайового сейму.

XIX ст. стало часом формування національних держав на Європейському континенті. Для поліетнічної Австро-Угорської імперії «національне питання» також стало вкрай важливим, з огляду на те що задоволення політичних і правових вимог окремих народностей запобігало відцентровим тенденціям. Місце Галичини і Крайового сейму в цих процесах було визначальним. Особливістю регіону було компактне співпроживання українців і поляків. Перші становили більшість у східній частині краю, а поляки – у західній. Вимоги, які сформували українці в 1848–1849 рр., передбачали розширення національно-територіальної автономії, являли собою так зване «українське питання».

Визначаючи розуміння поняття «українське питання», можемо констатувати, що в другій половині XIX ст. воно

включало в себе комплекс проблем – від розширення національно-культурних прав галицьких українців до формування концепції міжнаціональних взаємовідносин, які були визначальними в контексті українсько-польського протистояння [6, с. 50]. Практично реалізація «українського питання» в стінах сейму, на думку Л. Ілина, відбувалася через спроби політичного порозуміння [6, с. 51], яких із 1861 р. до 1914 р. було кілька. Водночас під час вивчення «українського питання» варто враховувати той аспект, що воно ніколи не було внутрішньоукраїнським, вагомий вплив на нього здійснював польський фактор, а також ставлення офіційної влади Відня. Якщо польський політиком заперечував політичні вимоги українців, то австрійська влада використовувала національне питання задля ефективного контролю за провінцією і стримування поляків. Ми погоджуємося з думкою М. Мудрого, що «українське питання» було надто об'ємним і поєднувало політичний, світоглядно-психологічний і соціально-економічний аспекти [13, с. 174].

Відомий український етнограф В. Гнатюк, оцінюючи рівень національної і правової свідомості галицьких українців у XIX ст., слушно писав, що українці перетворилися із «сирої етнографічної маси ... шляхом внутрішньої еволюції, шляхом самоорганізації, тяжкої невпинної праці на всіх полях свого народного життя в умовах вільного політичного ладу в правдиву націю» [2]. Процес націєтворення зумовлений кількома факторами. По-перше, правовою системою імперії Габсбургів, яка сприяла утвердженню національної ідеї та не перешкоджала розвитку національних рухів. По-друге, закономірним процесом еволюції національної думки, що в умовах національно-культурного відродження перших десятиліть XIX ст. еволюціонувала до чітких політичних і правових вимог. По-третє, відбулося свідомісне усвідомлення мовної та культурної відмінностей від поляків, що і стало першим кроком до формування окремої української нації в Галичині, яка наголошувала на єдності галичан і наддніпрянців.

Усі описані події відбулися саме в середині XIX ст., а тому це черговий доказ взаємозв'язку українського процесу націєтворення із загальноєвропейським, де також із середини 1850-х рр. починають формуватися національні держави. Окремі українські дослідники, зокрема Л. Ілин, указують, що процес націєтворення як конкретна правова категорія розпочався саме в середині XIX ст., коли поняття «нація» почало чітко ототожнюватися з державою [5, с. 59]. Тернопільська дослідниця А. Баран узагалі зараховує початки українського націєтворення до перших десятиліть XIX ст., пов'язуючи їх із наслідками реформ у дусі освіченого абсолютизму, що проводилися в останній третині XVIII ст. [1, с. 174].

Український дослідник В. Середюк, досліджуючи зміст «українського питання» XIX – початку XX ст., указує на необхідність визначення співвідношення понять «нація», «народ» і «національна держава», які становили основу «українського питання» досліджуваного періоду, при цьому боротьбу за «українське питання» він пропонує кваліфікувати як окремих етап організації оформлення української політико-правової думки [15, с. 57]. Він також пропонує розуміти «українське питання» як «комплекс політичних, соціальних, культурних та економічних питань, які передбачали зміну правового статусу українських земель у період відсутності національної держави, а в динаміці були еволюцією державницької концепції від автономізму-федералізму до самостійності» [15, с. 20].

Варто також відзначити той факт, що розвиток «українського питання» здійснювався в тісному взаємозв'язку з «польським питанням». Більше того, поляки втралили власну державність тільки в кінці XVIII ст., а тому в них була міцною історична пам'ять, а національний рух більш активним з огляду на соціальну структуру населення, рівень його правової культури. Специфікою розвитку двох

національних рухів у Галичині був їх майже антагоністичний характер. Поляки категорично не припускали можливості існування української нації в середині XIX ст., називаючи її відгалуженням польської, але з появою та діяльністю сейму вони змушені були рахуватися з політичними вимогами українців і їхніми державницькими устремліннями.

Хронологічно початок формування «українського питання» як комплексу вимог, у тому числі й політичних, зараховують до 1848 р. І. Крип'якевич слушно зауважував, що саме під час загальноєвропейської революції «Весни народів» 1848–1849 рр. українці ввійшли у фазу політичного пробудження [8].

Це висловлювання є закономірним, з огляду на те що у травні 1848 р. галицькі українці створили свою першу політичну організацію – Головну Руську Раду, яка за своїми організаційними функціями нагадувала уряд, оскільки приділяла увагу питанням культури, освіти, мови, а основне, вони сформували чітку політичну вимогу – поділ Галичини за національною ознакою на Східну – українську та Західну – польську. Окрім того, для української частини вони вимагали надання широкої територіальної автономії.

Відозва «Будьмо народом», яку Головна Руська Рада видала 10 травня 1848 р., передбачала ідею соборності українських земель. У ній, зокрема, йшлося, що «ми Русини Галицькі належимо до великого руського народу, котрий одним говорить язиком і 15 мільонів виносить, з котрого пілтреття мільона землю Галицьку замешкує» [3, с. XV]. Декларування ідеї соборності було абсолютним новим для української правової думки Галичини та Наддніпрянщини. Однак варто вказати, що ця ідея була швидше констатацією історичного факту і збереженням пам'яті про існування державності в часи Київської Русі.

Отже, саме під час «Весни народів» сформовано основоположний зміст «українського питання», яке передбачало забезпечення національно-територіальної автономії для української частини краю. Така вимога стала основоположною й у нормотворчій роботі сейму, де українські послі постійно акцентували увагу саме на питаннях правового статусу української мови, системи шкільництва тощо. Питання національної ідентичності становило основу українсько-польського конфлікту.

Стосовно реалізації «українського питання» у стінах Галицького сейму, то доцільно звернутися до періодизації, яку запропонував В. Середюк, стосовно еволюції змісту «українського питання». Із запропонованих ним шести етапів чотири відбувалися в період існування сейму, а саме: 1848–1867/1870 рр.; 1867/1870–1890/1895 рр.; 1890/1895–1905/1907 рр.; 1905/1907–1918 рр. [15].

Кожен із цих періодів сповнений подіями, що безпосередньо стосувалися сейму та нормотворчої діяльності. Власне, ключовими в процесі становлення й піднесення «українського питання» були конституційні акти 1860-х рр., які дали підстави українцям активніше виступати за розширення власних національно-політичних прав. Прийняті в 1860 і 1861 рр. жовтневий і лютневий патенти поклали початок епосі парламентаризму. Перший поклав початок запровадженню конституційних засад у правову систему імперії Габсбургів [9, с. 44]. Власне, «жовтневий диплом» був першим конституційним актом, виданим після періоду реакції, що настав у 1851 р. та ліквідував усі наслідки революційних перетворень 1848–1849 рр. Варто зауважити, що цей конституційний акт наділяв новостворені Крайові сейми широкими повноваженнями, зокрема надавав їм право «приймати чи ліквідувати закони тільки за участі Імператора чи Імперської ради» [5, с. 106]. Формально сфера повноважень сейму обмежувалася тільки санкцією імператора. «Лютневим патентом» 1861 р. ці повноваження регламентовані чіткіше й були обмеженішими. Як зауважує Л. Ілин, участь україн-

ців у роботі Галицького крайового сейму була черговим етапом після революції 1848 р. в процесі формування національної ідентичності [4, с. 62]. Варто тільки зауважити, що участь українців у роботі сейму та революційні події 1848–1849 рр. мали більше відмінних рис, ніж спільних. Спільним було бажання досягнути національно-територіальної автономії. Відмінним – практика й методи боротьби; різноманітність підходів до вирішення національного питання; чіткі правові норми реалізації правової думки; можливість реалізовувати конкретні місцеві проблеми тощо.

Ключовим у процесі формування «українського питання» прийняття імперської конституції 1867 р. Цікаво, що прийняття конституції спрямовувалося на досягнення австро-угорського компромісу, але всі народи імперії, зокрема слов'янські, отримали широкі національні права. Зокрема, ст. 19 гарантувала расову й національну рівність громадян, вільний розвиток національних мов і їх застосування у владному процесі на місцях [7]. Також зазначалося, що «держава визнає за всіма мовами, що вживаються в областях монархії, рівне право на вживання в школах і при здійсненні функцій і різних актів державного життя» [7]. Мовне питання було для галицьких українців особливо важливим. За понад п'ятдесятирічний період існування сейму мовне питання порушувалося українськими послами кожної сесії.

Загалом ст. 19 Основного закону закріплювала принцип народоправ'я. Усі народи, які населяли Австрійську імперію, отримали однакові конституційні права, що перетворило так «національне питання» в складник внутрішньої імперської політики. Єдиним недоліком було те, що, як слушно зауважує М. Лозинський, австрійське право не знало «нації», предмета правового регулювання, а тому, відповідно, національними правами наділялися не нації, а тільки громадяни конкретного краю [10, с. 9]. Тому можна однозначно стверджувати, що міра національної рівноправності в практиці державного життя не була однаковою для всіх народів. Прикладом можуть слугувати саме галицькі українці. З огляду на те що поляки домінували в адміністрації краю, українці постійно зазнавали утисків, бо для того, щоб отримати мовне рівноправ'я, необхідно було спочатку довести окремішність української мови й українців як нації. Хоча вагомим позитивом, який виокремив М. Лозинський, була можливість кожного народу сформувати на основі конституції основу для побудови власного національного життя і здобуття необхідного для цього правового простору [10, с. 9].

В інших статтях конституційного закону 1867 р. гарантувалися широкі національні та особисті права. У статті 2 гарантувалася рівність усіх громадян перед законом, а в ст. 3 – що «державні посади однаково доступні для всіх громадян» за умови набуття ними австрійського громадянства [10, с. 9; 11, с. 95]. Однак варто вказати, що ці норми мали виключно декларативний характер. Так, у Галичині саме Крайовий сейм та імперський парламент стали основним адміністративним органом, де українці регулярно отримували посольські мандати, в інших урядових установах Галичини українці не були представлені, за винятком дрібних виконавських посад.

Можна припустити, що австрійська конституція 1867 р. сприяла піднесенню українського руху, оскільки на той час простежувалася його слабкість у протистоянні з поляками. Це в кінцевому підсумку, на думку українських дослідників, закономірно спрямовувало український рух на Схід. Тому поширення москвофільських поглядів було закономірним. Більше того, Російська імперія також звертає свою увагу на українців Галичини. Того-

часну російську політику вдало охарактеризував сучасний російський дослідник О. Міллер: «Петербург розглядав Галичину не стільки як сферу, де потрібно послідовно укріплювати свій вплив, скільки як джерело для набору кадрів для імперії» [12, с. 336].

Власне, після прийняття конституції 1867 р. настав новий етап реалізації «українського питання», що тривав до 1890–1895 рр. і характеризувався глибокою трансформацією українського національного руху. Чітко сформувалися три політичні течії – москвофіли, народовці й радикали. Перші дві течії володіли сеймовим представництвом, що сприяло їхній політичній самоорганізації. У 1870 р. москвофіли сформували власну політичну організацію «Руську раду», у 1885 р. народовці створили «Народну раду». То не були класичні партії, швидше об'єднання людей, які сповідували різний світогляд і мали різне бачення змісту й вирішення «українського питання». Спільним для них було те, що зміст «національного питання» визначався проблемою самоідентифікації і призив до пошуків атрибутів національної ідентичності, яка не стільки полягала в доведенні того, що «я русин», скільки в доведенні «я не поляк».

Якщо москвофіли орієнтувалися на Схід і сподівалися на підтримку імперії Романових, яку з часом й отримали, то для народовців «українське питання» розумілося як «спір двох гегемонів слов'янських над третім братнім народом» [14, с. 18]. Такими гегемонами були Росія та Польща. Однак якщо перша була абсолютистською монархією й розглядала «українське питання» в контексті «збирання слов'янської спадщини», то поляки розглядали український фактор як засіб відновлення колись могутньої Речі Посполитої. Спільним для них було те, що «українське питання» та українські землі були для них «життєвим простором», який давав змогу існувати їхнім імперським планам. Для народовської течії від початку оформлення у 1860-х рр. визначальним було питання національної окремішності розділеного між двома державами народу. Керівником народовців був активний депутат української фракції сейму Ю. Романчук, а програма руху передбачала боротьбу (не радикальну) задля «розвою нашої руської народності ..., в напрямках: просвітнім, економічним, культурним і політичним» [16, с. 17].

Формування радикальної течії Галичини відбулося в середині 1870-х рр. і пов'язане з поширенням ідей М. Драгоманова, тому їх зміст «українського питання» включав і національно-політичні вимоги наддніпрянців. Радикали вважали себе спадкоємцями ідей Т. Шевченка, а також народовського руху 1860-х рр., керівники яких відступили, на їхню думку, від попередніх демократичних ідей служіння народним масам [15, с. 110]. Власне, радикали першими сформували класичну політичну партію (Русько-українську радикальну партію), яка розв'язання «українського питання» визначила ключовим.

Отже, в умовах конституційного ладу Австро-Угорщини «українське питання» пройшло еволюцію в бік інституційного оформлення національних рухів і формування чітких політичних програм, які мали програми «мінімум» і «максимум» стосовно майбутнього державного оформлення українських земель. Незважаючи на різні світоглядні та політичні підходи до «українського питання» в стінах Галицького сейму, українці до кінця XIX ст. намагалися вести узгоджену політику, що було єдино можливим способом протистояти польській більшості й відстояти власні національно-політичні інтереси. Імперська «національна політика», а також українсько-польські стосунки сприяли структурізації українського національно-політичного руху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран А.В. Окремі аспекти формування української модерної нації в Галичині (поч. XIX ст.). Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 8–9 квітня 2016 р. Тернопіль: Економічна думка, 2016. С. 173–175.
2. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880). Відень: Накладом «Союзу визволення України», 1916. 65 с.
3. Головна Руська Рада (1848–1851 рр.): протоколи засідань і кореспонденції / за ред. О. Турія, упорядн. У. Кришталович та І. Сворник. Львів: Інститут Історії Церкви Українського Католицького університету, 2002. XXXIV + 270 с.
4. Илын Л.М. Становление системы парламентаризма в Галичине второй половины XIX в. и формирование концепции национального государства *Legea si Viata. Revista științifico-practică*. Septembrie, 2017. S. 60–64.
5. Илин Л.М. Еволюція правосприйняття українців починаючи з середини XIX ст. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право». Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. Вип. 1 (13). С. 59–64.
6. Конституційний закон про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті в 1867 р. URL: <http://constituanta.blogspot.com/2011/08/1867.html>.
7. Крип'якевич І.П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
8. Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування. Проблеми правознавства. Київ, 1971. Вип. 19. С. 42–50.
9. Илин Л.М. Правові підстави вирішення «українського питання» на форумі Галицького крайового сейму (на прикладі третьої каденції 1870–1876 рр.). Університетські наукові записки: часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2012. Вип. 5. С. 49–56.
10. Лозинський М. Галичина в життю України. Відень, 1916. 62 с.
11. Мацькевич М.М. Національно-державницька ідея в Галичині (друга половина XIX – початок XX століття): навчальний посібник. Галич: ТзОВ «Галицька друкарня», 2008. 208 с.
12. Миллер А. Украинский вопрос в Российской империи. Киев: Laurus, 2013. 416 с.
13. Мудрий М. Галицька автономія в 70–80-х роках XIX століття: українське та польське бачення. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник на пошану професора Юрія Сливки / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; відп. ред. Я. Ісаєвич, упоряд. М. Литвин, О. Аркуша. Львів, 2000. Вип. 7. С. 166–190.
14. Мудрий М.М. Українсько-польські відносини в Галичині у 1867–1890 рр.: політичний аспект: автореферат дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Львів, 1997. 26 с.
15. Середюк В.Ю. «Українське питання» в процесі національного державотворення XIX – початку XX ст.: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / ПВНЗ Університет Короля Данила. Львів, 2018. 217 с.
16. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 1. 510 с.

УДК 340.1

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТИП ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

SOCIOLOGICAL TYPE OF LEGAL UNDERSTANDING AS THE BASIS OF MODERN LEGAL RESEARCH AND JUDICIAL LAW-MAKING: THE COMPARATIVE LEGAL ASPECT

Забокрицький І.І., к.ю.н.,
асистент кафедри конституційного та міжнародного права
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті аналізується роль судової правотворчості як основи сучасного соціологічного типу праворозуміння в порівняльно-правовому аспекті. Доводиться, що судова правотворчість є широко розповсюдженою як на рівні національних правових систем, так і в діяльності Європейського суду з прав людини чи в Європейському Союзі, що є одним із факторів сучасної тенденції транснаціоналізації права.

Ключові слова: судова правотворчість, соціологічний тип праворозуміння, оригіналізм, жива конституція, доктрина *overruling*.

В статье анализируется роль судебного правотворчества как основы современного социологического типа правопонимания в сравнительно-правовом аспекте. Доказывается, что судебное правотворчество является широко распространенным как на уровне национальных правовых систем, так и в деятельности Европейского суда по правам человека или в Европейском Союзе, что является одним из факторов современной тенденции транснационализации права.

Ключевые слова: судебная правотворчество, социологический тип правопонимания, оригинализм, живая конституция, доктрина *overruling*.

The article analyzes the role of judicial law-making as the basis of modern sociological type of legal understanding in the comparative legal aspect. It has been argued that judicial law-making is widespread both at the level of national legal systems and in the activities of the European Court of Human Rights or in the European Union, which is one of the factors of the current trend of transnationalization of law. The article also shows the benefits of "living constitution" theory in comparison to "originalism" approaches to constitutional interpretation in the USA. The overruling doctrine on the examples of the Ukrainian Constitutional Court practice is analyzed to show the change of approaches over time. The article analyzes that judicial law-making is widespread not only in the states with Anglo-Saxon legal system, but with civil law system as well, where the concept of "persuasive precedent" is commonly used. It is argued that most legal systems in the world take more or less the case law of the courts